

УДК 32.1:267:061.234(477)

DOI: <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.13>

## ВАЖЛИВІСТЬ РЕЛІГІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

**КОНЦУР-КАРАБІНОВИЧ Наталія**

*кандидат історичних наук, доцент*

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

*кафедра суспільних наук*

*вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна*

*e-mail: [Kontsur@i.ua](mailto:Kontsur@i.ua)*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0268-4472>*

**Бібліографічний опис статті:** Концур-Карабінович Н. (2024). Важливість релігійної складової у формуванні національного світогляду під час війни. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*, 19(2), 133–139. <https://doi.org/10.52761/3041-1777.2024.19.2.13>

**Анотація.** В даній статті розглядається релігійна складова, як засіб забезпечення національної безпеки України. Досліджено значення релігійних організацій як чинника гармонізації духовного життя українців, що є важливою передумовою консолідації суспільства в подоланні кривавого ворога.

**Ключові слова:** національна безпека, релігійні організації, суспільство.

## THE IMPORTANCE OF THE RELIGIOUS COMPONENT IN THE FORMATION OF THE NATIONAL OUTLOOK DURING THE WAR

**Annotation.** This article examines the religious component as a means of ensuring Ukraine's national security. The importance of religious organizations as a factor in harmonizing the spiritual life of Ukrainians, which is an important prerequisite for the consolidation of society in overcoming the bloody enemy, has been studied.

**Keywords:** national security, religious organizations, society.

Однією з найгостріших проблем сьогодення, в контексті російсько-української війни є також і проблема гарантування безпеки у сфері релігії. Недооцінка цієї проблеми може призвести до загальнонаціональної кризи. Духовна та релігійна складова будь-якого суспільства здатна подолати кризові явища, змінити національну самосвідомість, реорганізувати в правильне русло, об'єднати та привести країну до перемоги навіть під час війни.

Проблематикою захисту національних інтересів України займалася низка вчених: О. Білорус, І. Бінько, О. Гончаренко, В. Горбулін, О. Дергачов,

О. Дзьобань, В. Кремень, О. Корнієвський, О. Литвиненко, Д. Лук'яненко, В. Ліпкан, М. Ожеван, Б. Парахонський, Г. Почепцов, В. Петрик, О. Сушко та інші.

Мета цієї статті – дослідження впливу релігійної складової в свідомості суспільства на забезпечення національної безпеки держави.

В час кривавої війни, яку розв'язала росія проти України, важливим чинником для досягнення перемоги є створення духовних засад, консолідації суспільства, переорієнтації свідомості людей на вищі цінності, збереження духовно-релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації українського народу.

Саме духовні цінності, набувають значення важливого чинника соціально-політичної стабільності держави та стають провідними критеріями її сталого розвитку [1].

Держава повинна створити для своїх громадян належні можливості для задоволення духовних потреб на умовах рівності всіх соціальних, національних, конфесійних груп. У Конституції України зазначено: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність... Церква і релігійні організації відокремлені від держави... Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [3, с. 14].

Головна причина негативних явищ такого роду полягає в тому, що суспільна мораль ще базується на радянських тоталітарних цінностях, які вже відійшли у минуле. Тому в нинішніх умовах дуже важливе становлення нової системи морально-духовних цінностей, нового світогляду, який базувався б на глибоких культурно-духовних традиціях. Духовні, релігійні цінності – основа суспільства, його живе коріння. Якщо вони є – жодні кризи не страшні, люди можуть впевнено дивитись у майбутнє. Неможливо подолати соціально-економічну кризу доти, доки не знайдемо спасіння від спустошення в умах і серцях [5, с. 185]. Економіка та політика нерозривно пов'язані з культурою, духовністю та мораллю. Згадаймо, наскільки швидко змогли відбудувати свою економіку Німеччина та Японія після поразки у Другій світовій війні. Перед ними постало дуже важке завдання: як у тяжких економічних умовах не дати цинізму, бездуховності, розпачу заволодіти душами людей, пригнічених жорстокою поразкою. І вони зуміли вийти із цієї кризи. У німців та японців було дуже розвинене почуття національної самосвідомості, повага до своєї культури, власних цінностей. Ці народи вірили у свої сили, а їхні еліти підтримували цю віру й спрямовували її у потрібне русло.

Тому в сучасних умовах в Україні є дуже важливим формування моральності, яке можуть здійснювати релігійні організації через систему релігійної моралі. Вона являє собою сукупність норм і принципів, що формуються на ґрунті положень певної релігії, вміщує такі моральні настанови, які мають не лише конфесійне, а й загальнолюдське значення. Релігійні

заповіді, які прописані в священних книгах (Біблії, Корані, Талмуді, Ведах, Трипітаці) є дуже близькими і висувають вимоги, які є важливими для збереження єдності і цілісності будь-якої спільноти. Саме релігія є одним з головних джерел формування моральності людства та певної спільноти. Напруження чи конфлікти, які виникають на релігійній основі, пов'язані як правило з неправильним чи спотвореним тлумаченням певних релігійних норм чи занадто фанатичною впевненістю в їхній істинності [8]. Основні світові релігії закликають до толерантності, терпимості, головними їхніми заповідями є любов до єдиного Бога і ближнього свого.

Цілком слушно відзначає український дослідник Г. Косуха, що «в основі духовно-національного відродження мають бути цінності, які зрозумілі і близькі кожній людині, незалежно від її політичних, релігійних та інших поглядів і переконань, становища в суспільстві» [6, с. 9]. Саме такими можуть і повинні стати загальнолюдські цінності, вироблені протягом усієї історії цивілізації й освячені релігією.

Слід відмітити, що в Україні вже історично склалося, що релігія як соціальний інститут, активно сприяла консолідації українського етносу, зміцненню моральних засад суспільства та забезпеченню суспільної стабільності і солідарності. Як ми знаємо саме православ'я завжди було важливим чинником збереження української національної свідомості. За часів національно визвольних змагань Б. Хмельницького захист православ'я був одним із головних гасел українського козацтва, з яким воно виборювало свою державність.

Тому й сьогодні ми констатуємо високу роль релігійного чинника в таких складових політичного процесу як утвердження незалежності, забезпечення державної цілісності й перспективного розвитку України; утвердження статусу та покращення іміджу України на світовій арені; утвердження високої культури міжетнічного спілкування; досягнення консенсусу та злагоди в українському суспільстві тощо. Як відзначають вітчизняні експерти: «Якоїсь миті стало зрозуміло, що Церква (як інститут, а не певна релігійна організація) здатна бути серйозною консолідуючою і, не в останню чергу, націєтворчою силою не через проведення демаркаційних ліній з інорелігійними спільнотами та мобілізацію колективного ми проти вони, а надаючи політиці надійного морального підґрунтя, збагачуючи її фундаментальними цінностями свободи, відповідальності та справедливості [2].

До основних об'єктів духовно-релігійної складової національної безпеки України слід віднести:

- особу, її духовно-релігійні права й свободи;
- релігійні організації та взаємовідносини між ними;
- державу, її національно-культурну самобутність, незалежність і територіальну цілісність.

Субєктом національної безпеки України є духовно-релігійна сфера, яка здійснює цілеспрямовану політику на забезпечення духовної єдності українського народу та прогресивного розвитку суспільства [7, с. 45].

При цьому найважливішими чинниками національної безпеки у духовно-релігійній сфері є:

- внутрішньорелігійна стабільність (міжцерковна та міжконфесійна злагода – здатність до вирішення релігійних конфліктів насамперед ненасильницькими методами);
- зовнішньорелігійна стабільність (зміцнення міжнародного авторитету України як великої європейської християнської держави, збереження її національно-культурної самобутності та незалежності – наявність для цього ефективного механізму);
- повне задоволення релігійних потреб, свобода волевиявлення та віросповідання окремих людей і груп віруючих;
- наявність комплексної стратегії суспільно-політичного і духовного розвитку держави, в тому числі у сфері забезпечення духовно-релігійної безпеки України.

Закон України «Про основи національної безпеки України» чітко вказує на релігійний аспект загроз національним інтересам і національній безпеці України (стаття 7) та основні напрями державної політики з питань національної безпеки у цій сфері (стаття 8) [3].

Аналізуючи релігійність українців, слід зазначити, що, 74,7 % з них вважають себе такими, які належать до певної релігії. За даними Європейського соціального дослідження, третина українців (32 %) визнає релігію швидше джерелом миру, ніж конфліктів. У поліконфесійних, світоглядно плюралістичних умовах органічною є релігійна толерантність: 75 % українців вважають, що слід поважати будь-які релігії (не згодні з такою тезою лише 7 %).

Слід відзначити, що сьогодні саме церква має один із найбільших показників довіри українців. Моніторинг Інституту соціології НАН України з 1992 року свідчить, що цілковито довіряє церкві кожний п'ятий українець (18 %), що значно перевищує рівень повної довіри до інших суспільних інститутів, зокрема Верховної Ради України, бізнесу і промисловості, судів та правової системи, школи та системи освіти [4].

Водночас слід констатувати низку суперечностей і протиріч у релігійній сфері, що зменшують рівень довіри населення до релігії та релігійних організацій.

Причини цих протистоянь глибоко закорінені в національному, релігійно-догматичному й історичному контекстах та в значній мірі підсилюються сучасними соціально-політичними процесами. Україна стала об'єктом критики з боку міжнародних релігійних організацій (Всесвітньої Ради Церков, Конференції Європейських Церков) за виявлені порушення релігійних свобод та інколи неприйнятні дії певних церковних діячів [9].

Відсутність злагоди між політичними і релігійними лідерами дає можливість урядам і церквам зарубіжних країн втручатися у внутрішні справи України і маніпулювати віруючими з максимальною користю для себе. Тому Україна повинна, підтримуючи добросусідські і партнерські відносини з

іншими країнами, по можливості бути незалежною від них в релігійних питаннях, чітко захищати свої інтереси.

Досить небезпечною є політизація державно-церковних відносин, коли політичні сили, як ті, що знаходяться при владі, так і опозиційні, намагаються підтримувати певну церкву й ігнорують чи навіть ущемляють інтереси інших, що призводить до зростання напруження в релігійному середовищі. В Конституції України прописано, що держава відокремлена від церкви, тому потрібно чітко дотримуватися цього принципу [3].

Православ'я в Україні є найчисленнішою конфесією, але держава не повинна акцентувати увагу тільки на його проблемах, її завданням є створення належних умов для вільного, безперешкодного розвитку різних релігій, функціонування всіх релігійних громад без втручання в їхню діяльність і водночас чіткий контроль за дотриманням ними вимог законодавства.

Сьогодні Україна має значну кількість храмів Греко-католицької та Римо-католицької церков. І хоча вони мають здебільшого регіональне поширення, їхнього впливу на українське суспільство недооцінювати не можна. Певні конфлікти які існували між греко-католиками і православними, були пов'язані з передачею культових споруд греко-католикам, але на сьогодні ці проблеми практично вирішені. Останнім часом греко- та римо-католиками налагоджують певну співпрацю з православними церквами (особливо Автокефальною та Київського патріархату) в соціальній та іншій галузях. Слід відзначити, що розвиток греко- та римо-католицьких церков в Україні є позитивним і сприяє поліпшенню українсько-ватиканських відносин та європейській інтеграції України, яка потребує суттєвого розширення та зміцнення контактів із домінуючою на субконтиненті католицькою церквою та її світовим центром – Ватиканом [10].

Серйозною проблемою в державно-церковних відносинах є надмірна політизація релігійного середовища, коли певні політичні сили намагаються використовувати релігійні організації для досягнення своїх досить часто вузько партійних інтересів, а релігійні організації досить активно приймають в цьому участь, часто негативно налаштовуючи своїх вірних проти інших політичних сил чи релігійних організацій, які підтримують інших політиків. Це є неприпустимим, так як суперечить деяким релігійним заповідям і призводить до зростання соціально-релігійного напруження в суспільстві. Звичайно священник чи віруюча людина може приймати участь у виборах чи інших політичних процесах, реалізуючи своє право громадянина України, але втягування в ці процеси релігійних організацій є небажаним. Відкидаючи політизацію релігійного середовища як засіб впливу на результати політичних компаній, українська влада повинна створювати сприятливі умови для розвитку релігійних організацій, утвердженню ними в суспільстві позитивних моральних цінностей, розвитку добродійної діяльності.

**Висновок:** ми постаралися розглянути в даній статті вплив релігійної складової на формування та забезпечення національної безпеки України. Дослідили значення релігійних організацій як чинника консолідації духовного

життя українців та довели, як важлива та беззаперечно цінна релігійна підтримка свідомості українців під час війни.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Духовна безпека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox-lviv.narod.ru/news/conferenc/duhbezu.htm>.
2. Єленський В. М. Релігійна свобода. Взаємини держави і релігійних організацій: правові та політичні аспекти. Науковий щорічник. – Київ, 2006. – С. 100.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Просвіта, 1996.
4. Про стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.2007 № 105/2007 // Стратегічна панорама. – 2007. – № 1.
5. Тимошенко Т. С. Мораль як інтеграційний чинник соціально-політичної стабільності : дис. ... канд. філ. н. / Т. С. Тимошенко. – К., 2004.
6. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози. – К., 1994. – Ч. 1. – С. 9.
7. Здіорук С. І. Етноконфесійна ситуація в Україні та міждержавні конфлікти / С. І. Здіорук. – К. : НІСД, 1993.
8. Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення: Тенденції, динаміка змін, перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scnm.gov.ua>.
9. Парахонський Б. О. Нетрадиційні релігійні культури як питання національної безпеки України / Б. О. Парахонський, С. В. Сьомін // Стратегічна панорама. – 2000. – № 1-2.
10. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період : монографія / за ред. С. І. Здіорука. – К. : НІСД, 2006.

### REFERENCES

1. Dukhovna bezpeka Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://orthodox-lviv.narod.ru/news/conferenc/duhbezu.htm>.
2. Yelenskyi V. M. Relihiina svoboda. Vzaiemyny derzhavy i relihiinykh orhanizatsii: pravovi ta politychni aspekty. Naukovyi shchorichnyk. – Kyiv, 2006. – S. 100.
3. Konstytutsiia Ukrainy: Pryiniata na p'iatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. – K. : Prosvita, 1996.
4. Pro stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.02.2007 № 105/2007 // Stratehichna panorama. – 2007. – № 1.
5. Tymoshenko T. S. Moral yak intehratsiinyi chynnyk sotsialno-politychnoi stabilnosti : dys. ... kand. fil. n. / T. S. Tymoshenko. – K., 2004.
6. Suchasna relihiina sytuatsiia v Ukraini: stan, tendentsii, prohnozy. – K., 1994. – Ch. 1. – S. 9.
7. Zdioruk S. I. Etnokonfesiina sytuatsiia v Ukraini ta mizhderzhavni konflikty / S. I. Zdioruk. – K. : NISD, 1993.

8. Relihiina merezha, yii kadrove ta materialne zabezpechennia: Tendentsii, dynamika zmin, perspektyvy rozvytku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.scnm.gov.ua>.
9. Parakhonskyi B. O. Netradytsiini relihiini kul'ty yak pytannia natsionalnoi bezpeky Ukrainy / B. O. Parakhonskyi, S. V. Somin // Stratehichna panorama. – 2000. – № 1-2.
10. Humanitarna polityka Ukrainskoi Derzhavy v novitnii period : monohrafiia / za red. S. I. Zdioruka. – K. : NISD, 2006.

*Стаття надійшла до редакції 01.12.2023 р.  
Стаття рекомендована до друку 18.12.2023 р.*